

Edi a kórházban.

A DZSUNGELDOKTOR

EGY RÉGI BARÁT

Kopogtatnak. Ki lehet ez? – nézünk egymásra Katival. A kora tavaszi ausztrál verőfényben egy kis szemüveges emberke áll az ajtó előtt, és szélesen mosolyogva kérdi:

– *Georg? Ich bin der Edi!*¹

Mit mondjak? Majdnem hanyatt esem. Edi itt, Ausztráliában? Bizony ő az, kétség nem fér hozzá – dr. Eduard Diehl, az én réges-régi levelezőpartnerem, némettanulósomat segítő barátom, akivel ez ideig nemhogy nem találkoztam, még a fényképét sem láttam. És most itt van Sydneyben, eljött bennünket meglátogatni. Váratlanul. De hát ez Edi, kiszámíthatatlan, meglepő – és mindig lebilincselő!

Iskoláskorom óta ismerjük egymást. Akkor már érdekelték a bogarak, volt is egy kis gyűjteményem, viszont magyar nyelven írt szakkönyvem egy sem, mert ilyesmi akkor még nem létezett. Lepkekönyv volt, az „Abafi” – de bogár nem. A Reitter² volt a bibliám, ám ez németül íródott. Szerencsére drága jó atyai nagymamám, Bözsímama, német–francia nyelvtanárnő volt, tőle tanulhattam. Zseniális tanárnőm volt, mert egy nyári szünidő alatt úgy belém oltotta a németet, hogy szeptemberre már társalogni is tudtam úgy-ahogy, és szótárral a Reitter ódivatú, keményen nyakatekert szakszövegét is mertem böngészni.

Viszont szakértő segítség jó lett volna. Egy nap aztán rám mosolygott a szerencse: egy ifjú-sági újságban – a címére már nem emlékszem, de talán a *Szabad Ifjúság* volt – apróhirdetésre bukkantam: egy Szauđ-Arábiában élő német amatőr entomológus levelezőpartnert kerestek. Bözsímamával rögtön írtunk neki, és egy pár héten belül választ is kaptunk. Dr. Eduard Diehlnek hívták, és valami gazdag arab sejk kórházában volt orvos. Igaz, nem volt bogarász, hanem lepkesz, de legalább német, és akkor ez volt a legfontosabb. Nagyszerű levelezőpartnernek bizonyult, számtalan levelet váltottunk, és ma már el sem tudom képzelni, hogy mi a csudáról tudtunk annyit mindent összeírni.

A főtéma mindig a természetbúvárkodás volt persze, azon belül pedig a rovarászás. Nemcsak leveleztünk, hanem küldtünk rovarokat is egymásnak, én lepkéket Edinek, ő pedig bogarakat nekem. Múltak az évek, s mint ahogy mondani szokás, az élet viharai ide-oda sodortak mindkettőnket. Végül is Edi Szumátrán, én meg Ausztráliában állapodtam meg. A barátság azonban megmaradt, pedig hát a levelezés megszakadt néha-néha, nemegyszer akár évekre is. Ám aztán

¹ György? Én vagyok az, Edi!

² Edmund Reitter: *Fauna Germanica – Die Käfer des deutschen Reiches*, K. G. Lutz Verlag, Stuttgart, 1908–1916.

mindig újraindult, és mindig a régi szellemben. Sohasem fogom elfelejteni Edi beszámolóját, az elsőt, amelyet Szumátráról küldött. Szinte éreztem a füledt, virágillattól terhes trópusi levegőt, és álmodhattam a buja, örökzöld őserdőről, ahová mindig vágytam. Meg az első csomagocskát sem felejtettem el sohasem, amit kaptam tőle. Fűrészporba ágyazott bogarak voltak benne, s közöttük egy csodalény, egy valóságos *Calchosoma atlas!* Nem tudtam betelni a látványával, ami érthető, hiszen ez volt az első trópusi óriásbogár, melyet a kezemben tarthattam.

Na és most személyesen is találkozunk. Edire jellemzően, tökéletesen váratlanul, meglepetésszerűen. Se előzetes levél, se telefonhívás, se távirat – csak egyszerre hopp: „Ich bin der Edi!” De annál nagyobb az öröm, Kati részéről is, hiszen meséltem neki az én német barátomról éppen elegendet.

LEHET-E AZ OLLÓT FŐZNI?

Edi, szokásához híven, újabb meglepetéssel rukkolt elő: elmesélte, hogy nemrégien megnősült. Meglepetés volt ez a javából, mert úgy tudtam, hogy Edi, megrögzött agglegény létére, hallani sem akart házasságról. Úgy látszik, rosszul tudtam, mert az öreg kópé csak rászánta magát, s ráadásul titokban is tartotta előttem, nyilvánvalóan azért, hogy annál nagyobb legyen a hatás!

Két hetet töltöttünk együtt, Edi forgószél jellegű tempóval mindent meg akart tapasztalni. Opera, hangverseny, állatkert, múzeum és természetesen néhány napos rovarászkirándulás.

Ez utóbbi sajnos nem a legjobban sikerült, mert lévén kora tavasz, az éjszakák még hidegek voltak, és Edi már nagyon elszokott az ilyesmitől. Vacogott is szegény, de azért hősiesen kitartott egész éjjel a lepkecsalogató higanygózlámpa mellett. Kedvenc kutatóterületemre, a Coricudgy vadonába vittem el, és táborunkat a kb. 1200 m magas hegygerincen ütöttük föl. Itt állítottuk fel a lámpát is, ám balszerencsénk volt, ugyanis a pont évente ismétlődő bogong bagolylepke³ özönlött el bennünket. Ezek a barna alapszínű éjjeli lepkék tavasszal az alacsonyabb vidékekről a magasabb régiók felé vándorolnak, mégpedig hihetetlen tömegekben. Az ausztrál őslakosok, de még az első fehér telepesek is, szárnyaikat leperzselve megették őket. Nekünk nem volt ilyen szándékunk, inkább a pokolba kívántuk valamennyit. A lámpánk mögé feszített lepedőre százával telepedtek, kiszorítva minden más rovar, így aztán az éjszakai gyűjtésünk teljesen eredménytelen lett.

³ *Agrotis infusa*.

Sydneybe visszatérve Edi bevásárlókörrútra indult, mondván, itt biztos lehet mindenféle olyasmit kapni, amit Szumátrán nem. Főleg a háztartási boltokat szerette, azokban pedig a különféle készítményeket. Meglepő kérdéseket tett fel az eladóknak. Például afelől tudakozódott, hogy a műanyag fogantyús szerszámokat lehet-e vízben főzni, meg hogy az olló elveszíti-e életét a forró vízben, a fúrófejek megrozsdásodnak-e a vértől – és ehhez hasonlók. Az eladók persze nagy szemeket meresztettek, mert nem tudhatták, hogy Edi a szumátrai sebészpraxisa számára vásárolta a szerszámokat, és főzéssel szándékozta sterilizálni őket. Így aztán azt gondolhatták, hogy bolondok vagyunk.

Am a legbizarrabb kívánsága az utolsó napok egyikére maradt: ciánt akart venni. Mennyit? Hát 5 kg-ot! Ennyi ciánnal egy kisebbfajta város egész lakosságát ki lehetne irtani, ezért hát érthető, hogy nem volt könnyű a kívánságát teljesíteni. De azért sikerült, az ötkilónyi, bádogdobozba zárt cián bekerült Edi bőröndjébe. Minek kellett ez neki? Jó kérdés, a válasz viszont legalább olyan bizarr volt, mint maga a kívánság. A preparált lepkék érzékenyek a szumátrai magas páratartalomra és természetesen minden kártevőre is, ezért Edi a gyűjteményét egy állandóan léghőmérséklet helyiségben tartotta. Hogy portetvek, molyok és egyéb haszontalan ízeltlábúak ne tegyenek kárt a lepkékben, valamennyi tárlófiókba egy-egy darab ciánt szokott tenni. A roppant hatásos mérge aztán minden élőlényt megöl, ami csak a lepkék közelébe merészkedik. Az egész stratégiának azonban volt egy ugyancsak nagy hibája: az a bizonyos állandóan léghőmérséklet helyiség egyben Edi hálószobája is volt! Minden éjjel ott aludt, a lassacskán – de állandóan – szublimáló cián társaságában. Hogy ezt hogyan élte túl, a mai napig sem tudom. Pedig túlélte, mégpedig nem is akárhogy, mert ugyan már hatvanon felül járt, olyan jó testi és szellemi erőnlétnek örvendett, mint egy 20–30 évvel fiatalabb ember. Roppant mértékletes volt, még Kati pompás bécsi szeleteinek is ellent tudott állni – igaz, csak egy-két darab elfogyasztása után.

Búcsúzóul megígértette velem, hogy okvetlenül meglátogatom majd őt. Az észak-szumátrai Good Year gumiültetvény kórházát vezeti – mondta –, szép nagy háza van ott, bőven lesz hely, még akkor is, ha kollégákkal érkeznek. Megígértem, hogy majd megyek, de nem szeretnék a ciánosban aludni.

TERMÉSZETBÚVÁR-ÜDÜLÉS

Gondolom, fölösleges ecsetelnem, hogy Szumátra milyen pokolian meleg, és hogy az ottani levegő mennyire páratel. A hajdani holland gyarmatosítók általában megőrültek itt. Amikor megérkeztünk az észak-szumátrai Medanba, és kiszálltunk a léghőmérséklet repülőből, legszíveseb-

ben visszafordultunk volna. Na, azért ez egy kis túlzás, mert valójában madarat lehetne fogatni velünk, hiszen eljutottunk oda, ahová már régen vágytunk: a mesés szumátrai trópusra!

Ezúttal két múzeumi kollégám, Phil Colman és Tim Ralph az útitársam. Phil, csapatunk doyenje, jó néhány évet töltött Új-Guineában, és a trópusok szerelmese – mellesleg malakológus, azaz kagylókkal, csigákkal és rokonaikkal foglalkozik –, Tim pedig lelkes újonc, tizenöt éves alig múlt, mikor apja gondjaimra bízta a múzeumban, mondván, hogy a fiú mindenáron preparátor akar lenni. Az is lett belőle, és az elkövetkezendő két évtizeden át munkatársamként dolgozott a múzeum kiállítási osztályán. De ez akkor még a jövő zenéje volt.

Úti célunk nemcsak Szumátra, hanem Borneó és a Fülöp-szigetek is. Inkább természetbúvár-üdülésnek szántuk utazásunkat, semmint hivatalos terepmunkának. Én azért erősen reménykedtem egy busás rovarszákmányban, mert számomra egy trópusi utazás gyűjtés nélkül kínszenvedés lenne.

SZUMÁTRA!

Szóval megérkeztünk Medan repülőterére. Edi és ifjú neje, Herlina már várnak ránk, hűséges famulusa, Siran – egyben sofőrje – úgyszintén. A viszontlátás feletti öröendezés után Edi bemutat bennünket Herlinának. Legalább négy évtizeddel fiatalabb Edinél – az ilyesmi megszokott dolog Szumátrán... Kedves, szemrevaló menyecske, de hát a társalgás nem nagyon megy, mert ő csak indonézül tud, mi meg csak egy-két szót makogunk ezen a nyelven. Így aztán leginkább udvarias mosolygásból áll az ismerkedés, ám azért jól kijövünk egymással azon nyomban, mert Herlina jó kedélyű, közvetlen – ami egyáltalán nem jellemző a mohamedán hölgyekre. Edi autója pedig még inkább fokozza jókedvünket. Egy katonai jellegű, terepszínű VW terepjárója van ugyanis, pont olyan, mintha csak a II. világháborúból maradt volna vissza. Erre teszünk is egy-két jópofáskodó célzást, melyeken ő is remekül mulat, de azért megjegyzi:

– Bár akkor is lett volna egy ilyen jó kocsim! Akkor nemcsak látcsóval nézegettem volna Moszkva házait, hanem közvetlen közelről is.

Ugyanis a keleti hadszíntéren teljesített szolgálatot a Wehrmachtban. Mint ismeretes, a német hadsereg nem tudta Moszkvát elfoglalni – és Edi mindmáig nem tudott elfölni napirendre térni...

Újabb meglepetés: még egy autónk van, mégpedig egy nagy, öreg Mercedes. Ennek is akad sofőrje, és hamarosan kiderül, hogy utasa is, mégpedig Herlina komornája. Nagy, zöld kereszt-

lobogó is van a kocsin, jelezve, hogy orvosé. Így aztán valóságos menetet képezve vágunk neki az előttünk álló száz-egynéhány kilométeres útnak.

A forgalom elképesztő. Minden elképzelhető jármű nyüzsgő körülöttünk: kerékpárok, robogók, háromkerekű motoros riksák és kis teherautó-féleségek, kis és nagy gépkocsik, látszólag még a legalapvetőbb közlekedési szabályokat sem ismerve. Siran halált megvető blazírtsággal vezet a tekintélyt parancsoló, orvosilag fellobogózott Mercedest, csak néha-néha rándul egyet a feje, amikor valaki majdnem belénk szalad, vagy kis híján a kerekeink alá kerül. Edi viszont nagyon élvezzi a dolgot, egy-egy hajszálnyira elkerült veszélyhelyzet hangos kacagásra készíti, néha még tapsol is. Ám aztán látunk balesetet is, a pórus jár vezetők egymás haját tépik, ordítanak, fenyegetőznek, sőt látunk olyat is, aki vérbe fagyva hever az útszélen – de jó, hogy nem velünk történik hasonló!

Nem csak az úttest ilyen zsúfolt. Mindkét oldalán szünni nem akaró ház-, azaz kalyibasorral szegélyezi. A mindenféle hulladék anyagból, vályogból és pálmafalevelekből összetakolt, alacsony kunyhók egymáshoz szögelve, tapasztva, drótozva különböző rendeltetésűek. Legtöbbjük valamiféle bolt s egyben családi hajlék is, mások talán raktárak vagy éppen romok. A keskeny járdákon örületes tömeg jön-megy, mindenki cipel valamit, általában árusít is, vagy éppen vásárol. Kétségtelen, az élet nem unalmas ezen a tájon, de nem is könnyű. Számunkra egyelőre csak az irgalmatlan hőség és a magas páratartalom jelent próbatételt. No, majd megszokjuk...

Egy óra is eltelik, mire Medant magunk mögött hagyva rátérünk a délkeletre vezető országútra, amely Edi otthona felé visz. Autót itt már alig látunk, gyalogost és motorost viszont annál többet. Az indonéz motorosoknak van egy furcsa szokásuk: nyilván nem szeretik a szelet, és ezért kabátjukat fordítva veszik fel, előrekerül a háta, hátulra a gombok.

– Veszélyes dolog – mondja Edi –, mert szerencsétlenség esetén az elsősegélynyújtók nem egyszer azt hiszik, hogy a sebesültnek kicsavarodott a nyaka, és gyorsan visszacsavarják. Szerencsésnek kell lennie annak, aki ezt kibírja!

Nem vagyunk biztosak benne, hogy komolyan beszél-e, vagy csak viccel. Aztán a későbbiek folyamán jó néhány olyan dolgot is tapasztaltunk, ami kismiska egy ilyen nyaktekeréshez viszonyítva. Gyógyászati, orvosi dolgok témakörében Szumátra – enyhén szólva – különös hely.

Újabb és újabb balesetek mellett megyünk el, néhol éppen mentőautóba rakják a sebesülteket, másutt a járókelők élesztgetik őket.

– *Knochen salad!* (Csontsaláta!) – mondja Edi lakonikusan. Legtöbb sebesült az ő kórházában fejezi be. – Majd meglátjátok holnap! – biztat. – Minden napra jut vagy egy tuat új páciens.

Bizonyosság újabb autóröncsök mellett haladunk el, néhol megállunk, és Edi megkérdezi, nincs-e szükség segítségre. Az itteniek viszont leleményesek vagy szívósak, ám az is lehet,

hogy hihetetlenül szerencsések, mert komoly sérülés ritkán adódik. A kárvallottak saját lábukon bicegnek, sántikálnak, van, akinek vérző fejét egy koszos trikóból tekert turbánba burkolták, egy motoros pedig, aki egy gyümölcsös kofa portékái között fejezte be, kábán ül a járdaszélen. Borzadva látjuk, hogy rajta is fordítva van a kabát. „Csak nehogy elsősegélyben részesítsék” – gondolom, mert ha a balesetet túlélte is, a fejjacsavarást már nem fogja!

HOVÁ LETTEK A PILLANGÓK?

– De hol a dzsungel? – kérdezzük, mert hiába ritkultak meg az útszéli házak, természetes növényzetnek se híre, se hamva.

– Egyelőre ne is számítsatok őserdőre, mert itt már javarészt csak ültetvények vannak. Vagy olajpálma⁴, vagy gumi⁵. Monokultúrák, agyonpermetezve. Pár évvel ezelőtt itt még pompás erdő volt, és lepkészni is lehetett, ma már legfeljebb csak szúnyogot foghatnánk – mondja Edi. Valóban, már alig látunk házakat, az út mentén csak a végeláthatatlan gumiültetvények szomorkodnak. Tényleg szomorkás hangulatot árasztanak, a ritkás lombokon keresztül beszűrődő délutáni fény egyáltalán nem emlékeztet a buja trópusra, ami valaha itt burjánzott.

A rezidencia, akárcsak a kórház, a Dolok Merangir nevezetű település közelében lévő hatalmas Good Year gumiültetvény területén van.⁶ Edinek szép nagy a háza, barátságosan, otthonosan berendezve. Herlina kedvesen elszállásol bennünket, kényelmes, nagy szobákat kapunk. Az ágy, akárcsak egy menyegzői nyoszolya, fehér függönnyel van borítva – no, ez nem fényűzés, hanem szükséges kelléke a békés éjszakai nyugalomnak, mert nem baldachin, hanem szűnyogháló.

TELNEK A GYŰJTŐÜVEGEK

Edi térül-fordul, átszalad a szomszédos épületbe, amely tulajdonképpen a kórház, végigvizitálja betegeit, aztán ripsz-ropsz már adja is az utasításokat Sirannak, készülődjön az éjszakai rovargyűjtésre. Mert sürget az idő – legalábbis Edi szerint ez mindig így van. Mi viszont egyelőre

⁴ *Elaeis guineensis*.

⁵ *Hevea brasiliensis*.

⁶ Ha jól tudom, már nem a Good Year tulajdona ez az ültetvény.

csak szédelgünk a párás hőségtől, s szégyen ide, szégyen oda, legszívesebben lefeküdnénk. Edi mellett ez persze teljességgel lehetetlen, s hamarosan elkap bennünket is a tevékenységi láz, összeszedjük gyűjtőfelszerelésünket, és helyet foglalunk a VW rohamkocsiban: irány az őserdő! Két kocsival megyünk megint, mert Herlina is jön, meg hát egy sofőr és természetesen az elmaradhatatlan Siran, aki nélkül Edi egy lepedést sem szeret tenni.

Először csak gumifák között haladunk, de már közeledünk az ültetvény határához, és azon túl végre-valahára feltűnik az erdő. Beérünk a hatalmas fák alá, és itt már mondhatni, hogy be is esteledett, olyan sötét van. A trópusokon gyorsan megy le a nap, általában úgy hat óra tájt. Itt nincsenek alkonyati órák, legfeljebb csak percek. Ugyanígy gyors a napfelkelte is, reggel hat körül. Minél közelebb vagyunk az Egyenlítőhöz, annál pontosabban oszlik meg a nap 24 órája: 12 óra nappal, 12 óra éjszaka. Már tökéletesen besötétedik, mire egy tisztáson megállunk – ez Edi egyik kedvenc gyűjtőhelye, itt fogunk ma éjjel lámpázni. Siran és a másik sofőr villámgyorsan munkához lát, felállítják az állványt, amelyre a fehér lepedők kerülnek. Középre állítják a nagy higanygózlámpát, a benzinmotoros áramfejlesztőt viszont tisztes távolra viszik, hogy pöfögése ne zavarjon. Sátrat is vernek Herlinának, mert ő majd inkább alszik, hagyja a fényre sereglő rovarokat Edinek meg nekünk.

És azok bizony már sereglenek is, mégpedig ezrével! A higanygózlámpa fénye rendkívüli vonzerejű, az éjszakai rovarok java része nem bír ellenállni neki. Hogy miért, azon az entomológusok már nagyon régen vitatkoznak, ám igazán elfogadható magyarázattal még senki sem tudott előjönni. Pedig teória van éppen elég, a baj csak az, hogy mindegyik sántít valahol. Van, aki azt állítja, hogy az éjszakai repülő rovarok a hold szerint tájékozódnak, és a lámpafény megtéveszti őket, azért sereglenek köréje. Ha ez így lenne, akkor ahol nincs lámpa, ott a rovarok mind a hold felé repülnének – de hát ez nem így van. Jó néhány évtizedes lámpás gyűjtéseim tapasztalata azt hiteti el velem, hogy a mesterséges fény azért hat az éjszakai rovarokra, mert egyszerűen megzavarja őket, idegrendszerük nem képes feldolgozni ezt a természetellenes fenoménát, és éppen ezért természetellenes reakciót vált ki belőlük. Ezt az is bizonyítja, hogy jó néhány faj teljesen „elbutul” a lámpafényben, nem érzékeli a veszélyt, nem riasztja a lámpa melege, sem a feléje nyúló rovarász keze. De hát ez is csak egy teória, egy feltételezés, amit nagyon könnyű megcáfolni, vagy további kérdéseket fölvetni vele kapcsolatban, melyeket nem tudunk megválaszolni. Ilyen kérdés lenne az, hogy a nappali fénykedvelő rovarokból miért csak néhány faj jön az éjszakai lámpafényre. Miért főleg azokat vonzza a lámpa, melyek nappal rejtőznek a napfény elől? Ám ugyanakkor az is tény, hogy nem minden éjjel mozgó rovar vonz a lámpa, sokat egyenesen riaszt, jó néhány pedig csak „érdeklődik”, de nem jön közel a fényforráshoz. Az meg csak

bonyolítja a problémát, hogy leginkább az ibolyántúli fény vonzza a rovarokat, tehát a higanygózlámpa vagy az ibolyántúli fényt kibocsátó neoncső. De bizonyos mértékben minden mesterséges fényre jönnek a rovarok, ha nem is olyan mennyiségben, mint az ibolyántúli. Hiszen gyermekkorom rovarászi még „Aladdin” lámpával jártak éjjeli lepkevadászatra, és gyakran szép zsákányra tettek szert. A bogarászok helyzete már nehezebb volt, mert bogár bezzeg nem nagyon jött az „Aladdin”-ra.

Újabb és újabb éjjeli lepkék özönlének lámpánkra, illetve a mögé feszített nagy lepedőre. Csodálatosan változatos ez a sereg, van közöttük kicsi, nagy, színpompás és szerényen szürke vagy barna. A legfeltűnőbbek a hatalmas szövőlepkék, a mi éjjeli pávaszemes lepkénk trópusi rokonai. A természet igazán bőkezűen bánt velük, amikor szárnyaikat díszítette, mert egyik szebb, mint a másik. Ám a szenderek sem maradnak messze mögöttük, ezek is gyönyörűek, sokkal színeesebbek és díszesebbek a mieinknél, legfeljebb a nálunk ritka oleander szender⁷ vehetné fel velük a versenyt. És mennyi van belőlük! Csak úgy hemzsegnek a vásznon, erőteljes szárnyuk motollaként seprí felre a gyengébb alkatú araszolókat és bagolylepkéket, de aztán hamarosan megnyugszanak, a szenderekre egyáltalán nem jellemzően megülnek, csak egy kis rezgés árulja el, hogy nagyon is élnek, és bármelyik pillanatban újra szárnyra kaphatnak. A színek és formák orgiája ez. Lassan már meg sem lehetne mondani, hogy milyen színű a lepedő, mert a lepketömeg tökéletesen betakarja. Az apraja talán még érdekesebb, mint a nagyja, mert e törpék között vannak a legbizarrabbak. Van, amelyik olyan, mint egy parányi tollpamacs, a szárnyaik mintha lehetnének pihék lennének, másokéi pedig pikkelyt utánoznak, vagy olyan keskenyek és hosszúak, hogy úgy néznek ki, mint egy miniatűr vitorlázórepülő. A színeik legalább olyan pompásak, mint a nagyokéi, van közöttük ezüst és arany díszítésű is, némelyik pedig olyan, mintha rozsdamentes acélból készült volna. Látszólag mind hibátlan, ami cáfolja a trópusi őserdőkhöz gyűjtő lepkészek beszámolóit, melyek szerint a vadonban javarészt rongyos szárnyú, kopott lepkék repdesnek, mert a sűrű növényzet kegyetlenül megtépi őket. Úgy látszik, ez nem nagyon vonatkozatható az éjjeli lepkékre, de természetesen az is elképzelhető, hogy szerencsések vagyunk, és pont egy tömeges rajzáskor jöttünk, amikor a bábból kikelő lepkék még „fiatalok”, és nem volt idejük szép szárnyaikat elrongyolni.

Mondanom sem kell, gondolom, hogy fogalmunk sincs a fajok neveiről, legfeljebb az ismeretebb családok képviselőit tudjuk felismerni. Azzal vigasztaljuk magunkat, hogy biztos nincs is olyan entomológus a világon, aki a most szemünk előtt kavargó lepketömeg minden fáját meg

⁷ *Daphnis nerii*.

tudná határozni. Hogy megnevezetlen, a tudomány számára ismeretlen fajok is röpdősnek most itt, az biztos.

Edi is megerősít bennünket hitünkben. Míg mi buzgón szemezgetünk a bőséges választékból, ő csak néha gyűjt be egy-egy példányt egy bizonyos csoportból, azt sem a saját gyűjteménye számára, hanem egy németországi kollégának, aki ezeket tanulmányozza.

Gyűjtési módszere meglehetősen különös – de hát Edi esetében majdnem minden az. Fog egy-két lepkét, aztán bebújik Herlina sátrába. Nem is látjuk öt vagy egy óra hosszat, majd előkerül, megint fog egy-két lepkét, aztán vissza a sátorba. Ez így megy egész éjjel. Közben rosszallón meséli, hogy lepkész kollégái nem tudják, hogyan kell gyűjteni. Szerinte egészen hajnalhasadásig ki kell tartani a lámpa mellett, nem pedig álomszuszék módra már éjjel 1–2 óra tájban lefeküdni!

Érthető persze, hogy Edi miért nem harácsol mohóbban a fényre érkező lepketömegeből. Aki évtizedeket töltött egy ilyen helyen, annak mindez már megszokott jelenség. Saját gyűjteményét – azt a bizonyos ciánval fűszerezett – már nem nagyon akarja bővíteni, inkább csak hazai kollégáinak gyűjt. Nemrégén létrehozott Németországban egy alapítványt Heterocera Sumatrana néven, melynek fő célkitűzése a szumátrai nagylepkéfauna feltárása. Az alapítvány tagjai, ha jól tudom, német lepkészek, és van (volt?) egy közös gyűjteményük is, melynek java része Editől származik. Kiadványok is készülnek a lepkéfaunáról, melyekben nemcsak németek, hanem külföldi lepkészek is publikálnak – még magyarok⁸ is!

Míg Edi a sátorban heverészik, Siran a lepedőnél ólálkodik, s ha egy-egy bogár érkezik, akkor mindjárt lecsap rá. Kicsit bosszant, mert olyan szemfüles, hogy nekem alig jut valami a zsákmányból. Ugyanakkor csodálom is hűségét: ahelyett, hogy ő is megpihenne, odaadón gyűjt Edinek, még akkor is, amikor az nem látja.

Hogy Edi kevésbé lelkesedik a lepkeözön láttán, az érthető. Látott ő már ilyet sokszor; talán már unja is egy kicsit? A mi esetünkben más a helyzet, mert számunkra minden új és csodálatos, így hát gyűjtőüvegeink egyre-másra telnek – de sajnos javarészt csak lepkékkel. Így is csodálatos a zsákmány. Mindennek van határa – konstatáljuk szomorúan –, és két-három óra múltán mi is csupán megfigyelésre szorítkozunk. Van mit tanulmányozni, mert az idő múlásával újabb és újabb fajok érkeznek, s most már egymás hegyén-hátán tolonganak a lepedőn.

Ám hol vannak a bogarak? Bizony azokból csak elvétve akad egy-egy példány. Pedig engem főleg azok érdekelnének, azokhoz valamelyest jobban is konyítok, mint a lepkékhez. Ezúttal is

⁸ L. W. R. Kobes & L. Ronkay: The Ratarididae of Sumatra, *Heterocera Sumatrana* Vol. 6: 1983.

bebizonyosodik egy régen ismert dolog: amikor sok lepke jön a fényre, a bogarak távol maradnak. Mindez fordítva is működik: ha nagy bogárfogás van, a lepkék nem jönnek. Elfogadható magyarázat erre sincs, mert ez akkor is így van, amikor az alapfeltételek egyformán adóttak. A legmegfelelőbb gyűjtési idő a holdtalan, meleg és páradús éjszaka. Vihar előtti fülledt idő is nagyon kedvező a lámpás gyűjtésre. „Szabály szerint” mindenféle rovarnak kellene ilyenkor repülnie – és mégis általában vagy a lepkék, vagy a bogarak dominálnak.

Egy órával pirkadat előtt táborot bontunk. Ennek is megvan a maga fortélya. Először összecsoomagolunk, és berakodunk a kocsikba, majd eloltjuk a lámpát. Ezután semmi fénynek nem szabad világitania, mert még a leggyengébb zseblámpa is vonzaná a körülöttünk kavargó ezernyi lepkét. Teljes sötétben bontjuk le és pakoljuk el a higanygőzlámpát és a vásznat állványostul. Végül beülünk a kocsikba. Amint felgyulladnak a fényszórók, megint megindul a lepkéinvázió. A sűrűn gomolygó tömegbe utat vágva indulunk. A Mercedes belsejébe nem tudnak behatolni a lepkék, de bezeg bennünket a nyitott VW-ben valósággal ellepnek. Bőven jut belőlük a fülünkbe, szánkba, és csak akkor szabadulunk meg tőlük, mikor már egy kicsit gyorsabban haladunk.

IRÁNY A SILAU!

A kórházban Edinek sok dolga van. Hihetetlen tempóban dolgozik, naponta tucatnál is több kisebb-nagyobb operációt hajt végre, tulajdonképpen minden orvosi feladatot ő végez, a többi dolgozó helybeli, akiket ő tanított be a kórházi munkára. Érthető hát, hogy nem tud velünk lenni minden nap. De azért gondunkat viseli, és szervez számunkra egy igazi őserdei kirándulást a Silau folyó menti őserdőbe. Azért pont oda, mert egy ismerősének állami fakitermelő szerződése van arra a területre. A favágást jóformán el sem kezdték, tehát az erdő még érintetlen. Érthető hát, hogy lelkesen mászunk fel az értünk küldött teherautóra – aztán irány a Silau!

Na de most alkalmunk van megtapasztalni az igazi indonéziai úti forgalmat! Most nem a higgadt Siran a sofőrünk, hanem a favágó cég egyik embere, egy hamiskártyás kinézetű, ravasz pófajú fickó. Pörge szalmakalapja is van, keskeny zsinórbajusza, és szünet nélkül, jókedvűen karattyol, amiből egy kukkot sem értünk ugyan, ám jókat nevetünk vele együtt. Elindulunk. Mivel járművünk a legnagyobb az úton, számunkra nincs közlekedési szabály – legalábbis zsinórbajszú pilótánk e szerint vezet. Kotródnak is utunkból a többiek, van, amelyek az árokban fejezi be, néhány biciklis egymást löki fel, az útra tévedt háziállatok gágogva, rőfögve, mekegve menekülnek, gazdáik pedig öklüket rázva intenek búcsút nekünk, amint nagy zörögve-dübörögve száguldunk

tovább a kátyúkban nem szűkölködő úton. Sofőrünk jókat mulat egy-egy látványosabb baleseten, pl. akkor, amikor egy egész targonca paradicsomot lökünk félre, vagy egy nagyobb pocsolva teljes tartalmát ráfröcsköljük egy út menti lacikonyha tűzhelyére. Viszonzásként van, aki megpróbál leköpní minket, de szerencsére ez általában nem sikerül.

Egy kis szórakozást is nyújtunk a lakosságnak, nem igazán készakarva ugyan. Tim simára botrovtált ifjú képe még csak elmegy, én a száz kilommal és a szakállammal már figyelemre méltóbb vagyok, de a sztár Phil. Az ő hosszú, torzonborz szakállá és felfelé pödört többcentis szemöldöke kétségkívül hatáskeltő. Tudni illik ugyanis, hogy a szumátrai kultúrában valahogy így ábrázolják a gonosz démonokat. A helybeliek pedig még ha akarnának, sem tudnának ilyen szörzetet növesztetni, mert itt a férfiak bajsza-szakállá gyéren nő, legfeljebb egy-egy magányos szőrszál lengedezik az állukon, amelyekre aztán nagyon büszkék. Szóval sikeresek vagyunk a szörzetünkkel, mosolyt fakasztunk és rémisztgetünk is vele egyaránt. Az óvatosabb anyák láttunkra gyorsan eltakarják gyermekeik szemét.

Mindettől függetlenül módfelett élvezzük az utazást. Kisebb-nagyobb falvakon, városokon megyünk át, és itt megint csak láthatjuk, amit Medan külvárosában már tapasztaltunk, hogy az utat szinte megszakítás nélküli ház-, illetve kunyhósorok szegélyezik. Majdnem mindegyikben árulnak valamit, leggyakrabban élelmiszert. A gyalogos- és kerékpáros-forgalom roppant sűrű, és szemmel látható, hogy a kisebb-nagyobb boltok ebből élnek. Mindenki állandóan ad és vesz, legalábbis mi így látjuk.

Egy nagyobbacska városba érünk, és sofőrünk úgy gondolja, itt lesz egy kis mellékeresete is, ha szétnézünk a piac környékén. Ez meg is valósul, mert sikerül neki felhajtania néhány vásárost, akik haza akarnak menni. A tarifa pár rúpia, de ez nyilvánvalóan alku tárgya, mivel heves viták előzik meg az útiköltség kiperkálását. Új útitársaink vannak vagy hatan, hatalmas puttonyaikkal alig bírnak felmászni a teherautó platójára. Mindenféle portékájuk van, és ahogy nézzük, ezt mind itt vették a piacon, és most viszik haza a falujukba, hogy ott a kis szatócsüzleteikben némi haszonnal forgalmazzák. Míg az utasverbuálás, alkudozás és rakodás zajlik, mi körülnézünk egy kicsit a piacon. Ez mindig érdekes, mert egyúttal természetrajzi bemutatónak is megfelelő lehetne. Annyi érdekes gyümölcsöt, zöldségfélét, fűszert még a legnagyobb botanikus kertben sem lehet látni, mint egy trópusi piacon. Ezúttal valóságos tanulmányt készíthetnénk a különféle paprikákból, mert itt szákszámra árulják a szívárvány minden színében pompázó, nyilván méregerős fajtákat. Még lila és fekete is akad. Húsáruban sincs hiány, főleg a különféle módon tartósított fajtából. Van itt szózott, füstölt, aszalt – csak friss nincs, mivel hűtőszekrény sincs. Élő jószágból is óriási a választék, még apró, csüngő hasú disznókat is árulnak, ami ritkaságszámba megy a főleg

mohamedán vallású indonézekenél: számukra a sertés tisztátalan állat, és a húsát nem eszik. De Szumátra őslakosai, a batakok nem mind az iszlám követői, s így szívesen fogyasztják a disznóhúst is.

Valami ünnepféle is lehet, mert egyszerre csak nagy csapat egyenruhás kiscserkész között találjuk magunkat. Zenélnek, énekelnek, majd' megsüketülünk tőlük. Egy kicsit furcsán hatnak a vásárosok között, frissen mosott, vasalt egyenruháikban ugyancsak kitűnnek a tömegből. Valamivel odébb mutatványosok produkálják magukat, zsonglőrök késekkel és buzogányokkal dobálóznak, mások valami csodaszert árulnak, ám hogy az mire jó, nem tudjuk kitalálni. Mindenesetre legalább kétszázan tolongnak a hangosan kántáló árusok körül, de ahogy nézem, senki sem vesz a zavaros lötytyből, amit kínálnak.

Úgy látszik, sofőrünk kimerítette a lehetőségeket, több utasa nem akad, így hát megyünk tovább. Lassan elmaradoznak a házak, rizsföldek között zötyögünk egy hepehupás földúton. A sekély vízzel elárasztott földeket bivaly vontá ekével szántják éppen. Érdekes megfigyelni, hogy az indonéz földművesek mennyire óvakodnak a naptól. A lámpaernyőszerű szalmakalap, úgy látszik, nem nyújt elég védelmet, mert alatta még kendőt is hordanak, amivel nyakukat, sőt néha az arcukat is védik. Főleg a nők bugyolálják be magukat jóformán tetőtől talpig.

Apró településeket is érintünk, mindegyiknél meg is állunk, mert utasaink közül egy-kettő mindig leszáll. Viszik batyukaikat, és a családtagok már jönnek is eléjük, hogy segítsenek. De hogy kinek fogják a sok holmit eladni, az számunkra rejtély, mert a falvak rettentő szegényesnek tűnnek: szinte elképzelhetetlen, hogy itt bárki bármit tudna venni.

TÁBOR A DZSUNGELBAN

Végre-valahára feltűnik a fakitermelő telep. Nem valami romantikus látvány, inkább lehangoló, ipari létesítmény. Még nem nagyon működik, csupán az előkészületek folynak, ám azok sem a legnagyobb lendülettel. Elénk jön a főnök – csak az lehet, mert tekintélyt parancsoló szemüvege is van, meg elől két aranyfoga. Nem a legbarátságosabb, szállást sem akar adni, pedig hát úgy tudjuk, Edi ezt beszélte meg vele telefonon. Igazán nem bánjuk, mert a telep ronda és koszos, ráadásul elég messze van minden természetes növényzettől, de főleg az erdőtől. Rövid diskurzus a sofőrrel, aztán megyünk is tovább. Nagy nehezen megértjük, hogy a Silau folyó partjára megyünk, ahol még zavartalan az őserdő, ott táborozhatunk. Áldjuk elővigyázatosságunkat és azt, hogy hoztunk magunkkal sátrat és áramfejlesztőt is, így hát függetlenül lehetünk a saját táborunkban.

De baljós jeleket észlelünk: kezd rohamosan beborulni, sőt már villámlik is a távolban. Jó lesz tábort verni mielőbb! Sofőrünk is így gondolja, és amikor feltűnik a folyó, mindjárt meg is áll, mondván, hogy itt vagyunk, ez lesz a táborhelyünk. Tényleg jó helynek látszik, egy erdei tisztás az út mentén, ahol van hely sábornak, lámpának. Egyetlen szépséghibája, hogy a folyó túlsó partján van! Oda pedig nem vezet híd, csak egy gázló, amelyen sofőrünknek nem akarózik átvezetni. Rövid tanácskozás után úgy döntünk, maradunk ezen az oldalon. Itt is van egy meglehetősen vízszintes terület, jó lesz az is táborhelynek. Még egy halom selejtes deszka meg gerenda is akad a közelben, amiben talán cincérek és egyéb farágók lárvái tenyésznek.

Leszállunk hát, s ahogy hátizsákjaink lekerülnek a kocsiról, sofőrünk már el is száguld. Magunkra maradtunk a dzsungel közepén – ám ezt egyáltalán nem bánjuk, hiszen ezért jöttünk. Gyerünk, verjük fel a sátrat, mielőtt nyakunkon a zivatar! No, ez nem megy könnyen, mert először egy kis erdő-, azaz bambuszirtás következik. A lapos területet szívós bambuszok uralják, bozótvágvó késeinkkel esünk nekik. De gyorsan ám, mert máris nyakunkon az eső. A tisztás talaja csalóka, olyan, mint egy vízzel telített szivacs. Még a sátorcöveket sem tartja meg, arról nem is beszélve, hogy csak úgy cuppog a lábunk alatt, bárhová lépünk. Vendégmarasztaló, az biztos, és amikor térdig süppedek egy helyen, búcsút mondhatok az egyik cipőmnek, elnyeli a fekete iszap. Pedig nem is volt olcsó, már csak azért sem, mert Pierre Cardin neve volt rányomtatva... Hiába keresgélünk, szilárdabb talajt nem lelünk sehol. Mentő ötletünk támad: guberáljunk a fahalomban, s építsünk egy deszkaalapot a sátrunknak! Nekilátunk sebtében, mert már felettünk gomolyognak a fekete felhők, a mennydörgés is közelebről hallatszik, és a vakító villámok félelmetesen hirdetik a közelgő ítéletidőt. Pár perc alatt sikerül összeszednünk annyi faanyagot, hogy egy tutajszerrű alapzatot építhessünk. Alig fogunk neki, hogy felállítsuk rajta a sátrat, elered az eső. Nagy, kövér cseppekben először, aztán meg mintha dézsából öntenék. Reménykedünk, hogy viseltes sátrunk kibírja drasztikus beázás nélkül... Bőrig ázunk, mire felállítjuk, szerencsére van egy tartalék ponyvánk is, azt terítjük hátizsákjainkra meg az áramfejlesztőre. Nagy nehezen elkészülünk a sátorral, és úgy néz ki, hogy bírja az özvizet, belül majdnem száraz. Most már értjük, miért olyan vizes alattunk a talaj, nyilván gyakoriak az ilyen felhőszakadások erre felé.

A sátor mellé felszereljük a ponyvát is, mint egy tetőt, az alá meg a gyűjtőlepedőnket feszítjük. Az áramfejlesztő is helyet kap itt. A trópusokra jellemzően, ahogy jön, megy is az eső, és mire elkészülünk a táborveréssel, már el is vonul a vihar. Még a fülünkbe is folyik a víz, úgy eláztunk, de tulajdonképpen mégis hasznos volt a zuhany, mert a fülledt hőség valamelyest elviselhetőbbé vált. Most már valóban hozzáláthatunk erdei otthonunk berendezéséhez. Nem mintha ez túl nagy erőfeszítésbe kerülne, hiszen csak a legszükségesebbeket hoztuk magunkkal. Milyen jó öt-

let volt egy spiritszfőzőt is csomagolni! Így legalább tudunk valamit főzni is, mert tűzrakásról természetesen szó se lehet, hiszen minden csuromvizes. Vizünk van bőven, azt is hoztunk egy húszliteres marmonkannában. Pár perc múlva már főzzük is a *supra-mi* nevezetű indonéz specialitást, ami nem más, mint egy előfőzött, aztán kiszáritott finommetélt-féleség. Már egypercnyi főzéstől is ehetővé válik, főleg akkor, amikor rászórjuk a mellé csomagolt csirkeízű port. Egy párányi celofánzacskóban méregerős csiliolaj is van hozzá. Nem hiszem, hogy a világ legegészségesebb tápláléka, de el lehet rajta tengődni egypár napig. Van más élmünk is, egy-két olajoshal-konzerv, húskrém meg hasonlók – nem hiszük, hogy éhen fogunk halni.

GYŰJTŰNK IS... MEG VÉRT IS ADUNK

Esteledik, ideje bedurrantani az áramfejlesztőt. Felizzik a higanygőzlámpa, és máris jönnek az első „vendégek” – néhány érdekes rovar. Nemcsak lepkék, hanem imádkozó sáskák, botsáskák – és végre egypár bogár is. Szorgoskodunk gyűjtőüvegeinkkel, gyűlik a zsákmány! Az előző éjjel tapasztalt lepkeinvázióknak nyoma sincs itt, ám ezt nem bánjuk, mert jobb, ha kevesebb, de változatosabb rovarokat láthatunk.

Tim hirtelen felordít, és a nyakához kap. A vér fagy meg bennünk egy pillanatra, mert el sem tudjuk képzelni, mi lelte szegény fiút. Valami parányi szörnyeteket próbál letépni a nyaki ütőere tájékáról, amely veszettül cincog, és nem hagyja magát. Tim hanyatt esik, dobálja magát a földre, és rémülten sipákol, hogy: – Vegyétek le rólam! Vegyétek le! – Mi lehet ez? Rémmülten ugrunk mellé, és sikerül megszabadítanunk a „támadójától” – egy jó nagy cincértől! Természetesen a cincérnek esze ágában sem volt, hogy „támadjon”: pusztán a lámpánk fényétől megzavarodva, Tim fehér trikója felé vette útját. Kicsit mellécélzott nyilván, ezért landolt a nyakán. A jól megtermelt bogárnak nemcsak szúrós karmai, hanem csípőfogóhoz hasonló rágói is vannak, de mint általában a bogarak, ez is teljesen ártalmatlan. Legfeljebb egy kicsit ijesztő, főleg így, a nyakon... Eltart egy darabig, míg szegény Tim magához tér, és túlteszi magát a dolgon. Ám aztán újabb rémület: több sebből vérzünk mindnyájan!

A nagy sietségben és táborépítésben észre sem vettük, hogy lábunkat birtokba vették a piócák. Szerencsére nem az itt meglehetősen gyakori óriások, a bivalypiócák vagy *lintahok*, hanem a vékonyka őserdei faj, a barna pióca⁹, amelyhez hasonló szinte minden trópusi és szubtrópusi

⁹ *Haemadipsa zeylnica*.

nedves erdőben él. Szumátrán legkevesebb 8–10 faj él, mi csak találgatjuk, hogy melyikkel van dolgunk. Mivel barnák, rámondjuk, hogy „barna pióca”. Végül is mindegy, mert itt akad belőlük bőven, talán több faj is. Vékonykák, de nem sokáig, mert nagyon jó étvágyúak, és most már legtöbbször vastagságúra duzzadt. Ugyan mitől? Hát a mi vérünkötől. Hogy harapásukat nem érezzük, annak az a magyarázata, hogy van egy sunyi tulajdonságuk: mielőtt átfúrnák bőrünket, rákennek valami érzéstelenítő nyálat, így aztán nem érezzük, mikor elkezdnek lakmározni. Ráadásul van még valami a nyálukban, amitől a vér nem tud megalvadni, és a parányi sebek akkor is véreznek, amikor a piócákat rendszeresen szétnyomkodjuk. Ez nem könnyű, mert elég szívósak és rugalmasak, mintha csak gumból lennének. A nedves talajszinten ezrével lehetnek, s még az a jó, hogy nem látjuk őket.

Nem is olyan könnyű megszabadulni tőlük, mert nyúlóság és sikamlóság. Anatómiájuk is olyan, hogy az áldozat ne tudja őket könnyen eltávolítani. Mindkét végükön tapadókorongszerű szervük van, az egyik csak arra szolgál, hogy rácuppantsa magát az áldozat bőrére, míg a másik végén lévőben éles fogak is rejtőznek, melyekkel könnyen átharaphatja a hámréteget, és így hozzáférhet az apró véredényeket tartalmazó szövetekhez. Ha durván letépjük a piócákat, akkor nagyobb sebet hagynak maguk után. Legjobb valami módon „rávenni” őket, hogy távozzanak. Erre jó a só – ha nincs kéznél, a vizelet is megteszi – vagy pedig a cigaretta parazsa, mert azt sem szeretik. Mi egy rendhagyóbb módszert alkalmazunk védekezésül: amint megszabadulunk a ránk telepedett vérszívóktól, befújjuk magunkat rovarirtóval. Ez, úgy látszik, hatásos, mert később békén hagynak bennünket.

A pióca és az ember kapcsolata persze nem mindig ilyen kellemetlen. Nem is olyan régen még patikában is árultak szép nagy példányokat. Nagybátyám hajdani patikájában, a szegedi Boldogasszony sugárúton is volt egy szép gyűjtemény belőlük, amelyből orvosi rendeletre lehetett válogatni. Nagyobbak voltak indonéziai rokonaiknál, vízben éltek, és a bizalomgerjesztő orvosi pióca¹⁰ névvel illették őket. Vérnyomáscsökkentésre, vérálfutások gyógyítására használták ezeket leginkább, és a jóllakott, vérrel telt piócákat vissza lehetett vinni a patikába, ahol aztán jól kiéheztették őket, egészen addig, míg megint csak mehettek „gyógyítani”. Meglehetősen gusztustalan gyakorlat volt, de a régiiek meggyőződése szerint hasznos. A malájok, s így az indonézek is, úgyszintén felhasználják a piócát, habár kissé kegyetlenebb módon. Olajba fojtják ugyanis őket, és egy sűrítmenyt készítenek belőlük, melyet öregedő férfiaknak ajánlanak: kenegessék magukat vele, és akkor majd megerősödik a múltófében lévő férfiasságuk.

10 *Hirudo medicinalis*.

No és hogy egy pozitív dolgot is lehessen róluk mondani: a piócák nem terjesztenek semmiféle betegséget, tehát mindössze kellemetlenek. Persze a visszamaradt sebek elgennyesedhetnek, ha az ember koszos kézzel vakargatja őket – ami legtöbbször elkerülhetetlen.

Ha már a kellemetlenségeknél tartunk, akkor meg kell említeni a trópusok legkellemetlenebb élőlényeit: a szúnyogokat. Belőlük aztán tényleg akad bőven, és ami a legnagyobb baj, hogy jó pár betegséget terjeszhetnek. Ezek közül a legrosszabb és leggyakoribb a malária. Ebből többféle is van, egyik veszélyesebb, mint a másik, de szerencsére megelőző gyógyszerek is vannak, melyek többé-kevésbé megvédik az embert, ha lelkiismeretesen szedi őket. A trópusokon általában vasárnap délután szokás bevenni az antimalária tablettát. Mivel így valóságos szertartássá válik, az ember nem felejt el. Mi is szedjük, sőt mi több, már utazásunk előtt két héttel elkezdjük szedni. Most aztán dűnyöghetnek körülöttünk a szúnyogok, a vakaródzáson kívül nem tudnak ártani. Persze ezt csak hisszük, illetve ezzel nyugtatgatjuk magunkat, mert a valóság az, hogy bizony a gyógyszer sem ad teljes védekezést. Meg hát a malárián kívül akad még egy-két nyálánkság, amit megkaphatunk, mint például a dengue láz vagy az agyhártyagyulladás. Igyekszünk erre most nem gondolni, inkább lelkesítjük magunkat és egymást. Itt vagyunk a szumátrai őserdőben, a természetvizsgálók paradicsomában – ne aggodalmaskodjunk a piócák meg a szúnyogok miatt, hanem inkább örüljünk, hogy itt lehetünk! Előkerül egy üveg gin is – állítólag az is jó malária ellen...

VÁLÓRA VÁLIK A BOGARÁSZVÁGYÁLOM

Táborunk mellett egy valóságos denevér-légicsatornának kell lennie, mert egyik hangtalan szárnyas a másikat követi, néha olyan közel, hogy csak úgy kapkodjuk a fejünket. Kíváncsiságból utána csapok egynek a lepkehálómmal, és csodák csodája, sikerül elkapnom. No, most legalább megnézhetjük, hogy miféle szerzet. Persze pontosan nem tudjuk meghatározni, mert nem ismerjük az itteni denevéreket. Nagyjából az ausztrál törpe hosszúnyelvű repülőkutya¹¹ hajazik, s mivel e faj Délkelet-Ázsiában is elterjedt, megegyezünk, hogy ez is az. A repülőkutya, ellentétben a kisebb, rovarevő denevérekkel, nem ultrahanggal, hanem látásuk és hallásuk segítségével tájékozódik. Ezért tudtam elkapni a lepkehálóval. Mindezt valószínűleg lehetetlen lenne megismételni egy rovarevő denevérről, mert azok sokkal agilisabbak. Foglyunk egyébként békés, látszólag

11 *Macroglossus minimus*.

nem zavarja őt a közelségünk, és békésen tűri, hogy egy vászonzacskóba tegyem. Biztosan tudja, hogy ez csak ideiglenes helyzet, holnap szabadlábra kerül. Csak előbb le szeretném fényképezni.

Közben pedig gyűlnek lámpánk fényére a rovarok. Ezúttal több a bogár, mint a lepke. Különös, általunk még soha nem látott fajok kapaszkodnak a gyűjtőlepedőre, egyik érdekesebb, mint a másik! Néhány szarvasbogár is érkezik, mindegyik az *Odontolabis* nembe tartozik. Szép, feketével szegélyezett sárga szárnyfedelük mintha csak lakozva lenne, egyik pompásabb a másikkal. Már majdnem éjfél van, amikor megérkezik az est sztárja, egy mesébe illő *Calchosoma!* Hatalmas, csillogó-villogó hím, pont olyan, mint amiről a bogarászok álmodni szoktak. Áhítattal szedem le a vászonzáról, és meglepetten tapasztalom, hogy tüskés lábaival milyen erősen tudja ujjaimat szorítani. Ennek az óriásbogárnak nincsenek harapós rágói, tehát hathatósan védekezni nem tud, pedig méreteihez képest iszonyú ereje van. Eltart egy darabig, míg lefejttem a kezemről. Micsoda élmény ezzel a bogárral találkozni, egy valódi élő példányt kézben tartani! Gyermekkori álmom válik valóra. Orrszarvú bogarak is jönnek, talán egy tucatnyi. Ezek is csodaszépek, nagyobbak, mint a mi hazai *Oryctes nasicornis*unk, de meg kell adni, hogy mégsem olyan szépek, mert míg az otthoniak kitiinpáncélja olyan, mintha gyönyörűen lenne politúrozva, addig ezek egészen sötétbarnák, sőt feketék. Ám azért szépek, fényesen csillognak, és kézbe véve még „cincognak” is egy kicsit. Éjfél után kissé lehűl a levegő, és ezzel egyidejűleg alábbhagy a repülés. Phil és Tim el-elbóbiskol, hamarosan be is húzódnak a sátorba, úgy látom, elég volt nekik mára.

Egyre kevesebb „látogatónk” jön, főleg a nagyok maradoznak el, míg végül már csak az apraja marad a lepedőn. Tudományos szempontból néha alig mákszemnyi apróságok az igazán kívánatosak az entomológus számára. Ezek között nagyon sok van, melyeket még senki sem tanulmányozott, senki sem írt le, és senki sem nevezett el. Gyűjtők is belőlük jócskán, válogatás nélkül, ezrével sepreme őket az alkoholos palackba. Hogy aztán mi lesz velük, afelől majd később határozok, attól függően, hogy találok-e olyan kollégákat, akik szeretnének velük foglalkozni. Mert leginkább ez a nehéz része a dolognak, a tudományos feldolgozás. Maga a gyűjtés élvezet a rovarásznak, de amit egypár óra alatt össze lehet fogni egy trópusi lámpázás során, annak tüzetes feldolgozása akár többéves kutatómunkát is jelenthet egy taxonómusnak¹².

12 Taxonómus: rendszertannal foglalkozó szakértő.

LEPKÉK ÉS TIGRISNYOM A HOMOKBAN

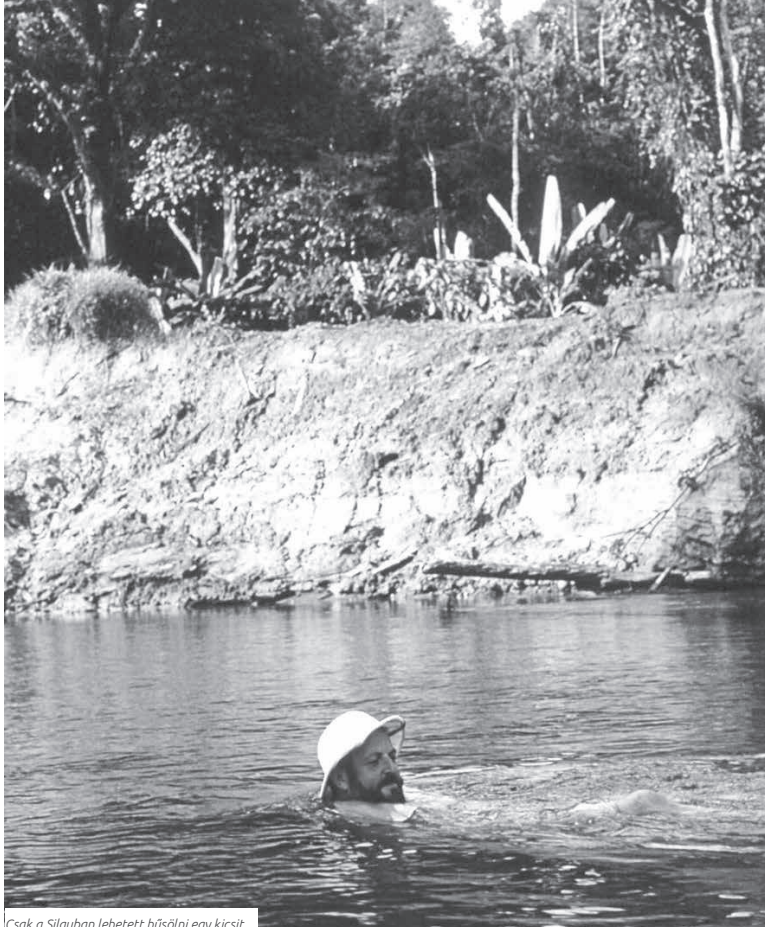
Másnap reggel aztán láthatjuk, hogy jobb helyen táborozunk, mintha a folyó túlsópartjára mentünk volna. Ott ugyanis már folyik az erdőirtás, ha nem is teljes erővel; ám azért halljuk a láncfűrész csúnya berregését, és néha fel-feltűnik egy buldózer is. A favágók háza is idelátszik, no nem valami szívderítő látvány, mert nem más, mint egy ócska bódé, éppen csak hogy hálólhelyeül szolgál néhány legénynek.

A következő napokban ismerkedünk a köröttünk lévő őserdővel. Ez az oldal valóban érintetlen, az itteni munkások még nem kezdték el az igazi pusztító munkát. Csupán annyi fát vágta ki, és akkora területet kanyarítottak ki a dzsungelből, amennyi a sebtében összetakolt tanyájuk számára kellett. Sok dolguk nincs is egyelőre, látjuk, hogy csak unottan heverésznek-üldögélnék naphosszat, nyilván várják a munkagépek megérkezését. Barakkjuk alig kétszáz méterre van a mi táborunktól. Nem közelednek hozzánk, részben azért, mert nem beszélünk egymás nyelvén, de alighanem főleg azért, mert tudják, hogy nem vagyunk mohamedánok, hanem „hitetlenek”. Jóformán csak a Silau partján találkozunk, ami most a fürdőszoba nekünk meg nekik is. Ők a folyó vizét isszák is, ami számunkra egyáltalán nem bizalomgerjesztő, mert barnás, gyenge teaszínű – ki tudja, milyen mikroszkopikus ez-meg-az van benne? Mi egyelőre a saját vízkészletünket isszuk, meg a naponta ránk zúduló esővizet, amit sátorlapunkkal összegyűjtünk.

A Silau lusta folyású, medre és partja homokos. A nap derekán olyan kegyetlen a hőség, hogy akármi van is a vízben, csak belemegyünk mi is. Egy kicsit ijesztgetjük egymást meg magunkat is, hogy hátha élnek itt krokodilok. Szumátrán előfordul a hírhedt emberevő bordás krokodil¹³, amelyet angolul sós vízi krokodilnak neveznek, mert kedveli a tengerparti tájakat és a brakkvizet. Az kétségtelen, hogy a tengertől messzire is elkalandozik, mert a sós víz nem létszüksége, jól érzi magát a belföldiek folyóiban és mocsaraiban is. A kérdés csak az, hogy akad-e itt is belőlük. A tengerpart legalább száz kilométernyire van ide, de hát ki tudja? Favágó szomszédjainkat nem aggasztják ilyesfajta gondolatok, mert ők látszólag teljesen gondtalanul fürdenek a folyóban. Így aztán mi is elcsitítjuk aggodalmainkat, és megmerülünk a langyos – ám a levegőnél mégis hűvösebb – habokban.

A parti fövényen sok szép lepkét látunk, pedig virágnak nyoma sincs itt. Hamar rájövünk, hogy nem is kell ezeknek virág, nem a finom nektár és a kellemes illat érdeklí őket, hanem pont az ellenkezője. Ott van belőlük a legtöbbször, ahol a favágók szükségleteiket végzik. Tucatjával telepednek

13 *Crocodylus porosus*.

Csak a Sílaiban lehetett hűsölni egy kicsit.

egy-egy szerencsés „leletre”, és a lepkeháló egy suhintásával valósággal aratni lehet őket. Gyűlik is a lepkeanyag szépen, egyik fémdobozunk a másik után telik meg. Ugyanis így tároljuk őket, vékony, egyenletes vattarétegek között, nagy, kerek filmkazettákban. Egy kis paradichlorobenzene kristályt szórunk minden kazettába, ami meggátolja a megpállást, nem engedi elburjánzani a trópusokon gyűjtött rovaranyag legnagyobb ellenségét, a penészt.

De aztán mást is látunk a fővenyen. Ez még nagyobb izgalmat okoz, mint a lepkék, mert nem más, mint egy szépen kirajzolódott tigrislábnym.¹⁴ Nagy élményt jelent számunkra, mert tudjuk, hogy a szumátrai tigris ugyancsak fogyóban van, az egyedek száma napról napra csappan, és talán a mi generációnk az utolsó, melynek még megadatik, hogy találkozhasson ezzel a csodálatos állattal. Vagy legalább a lábnymát láthassa... Itt, a Sílau menti őserdőben, úgy látszik, még valóban érintetlen az ősvadon, és él annyi tigrisnek való zsákmányállat, amennyi megélhetést biztosíthat néhány nagymacsának. De meddig? Hiszen alig kőhajításnyira a lábnymóttól ott áll a favágók barakkja, és talán már csak egy-két nap van hátra a nagyüzemi erdőirtás kezdetéig.

TIGRIS MINT GYÓGYSZER?

Amikor Ráth-Végh István megírta ma már a maga nemében klasszikusnak számító könyvét az emberi butaság történetéről, egy dolgot kihagyott belőle: a tigris különböző testrészeiből készült „orvosságok” gyógyító hatásáról nem olvashatunk művében. Pedig erről a témáról nemcsak egy fejezetet, hanem vastkos könyvet – akár többköteteset is – lehetne írni!

A tigris, annak ellenére, hogy egy csomó nemzetközi törvény, jó néhány, úgyszintén nemzetközi szinten működő intézmény, társaság és szervezet igyekszik védeni, a kihalás szélén áll. Hiába az állat- és természetvédők igyekezete, a közvélemény, a jóérzésű emberek tiltakozása, a vadon élő nagymacsák száma egyre csökken. Lassan már három évtized telt el azóta, hogy a világ számára ismertté vált a tragédiával fenyegető probléma, de igazán reménykeltő eredmény nem nagyon született ez idáig.

Az évezredekre visszavezethető kínai hiedelem szerint a tigris minden porcikájából lehet valami kiváló gyógyszert, mondhatni, csodaszert készíteni, melyek segítségével a legtöbb emberi nyavalya gyógyítható.

¹⁴ Ottjártunkkor még kb. 1000 szumátrai tigris (*Panthera tigris sumatrae*) élt Szumátrán. Ma már jóval alacsonyabb a szigetén élőkhöz száma.

1992-ben, a tigris veszélyeztetettségével foglalkozó indiai konferencián a kínai Lui Xin Chen előadást tartott *Chinese Tiger Bone Medicine* (Kínai tigriscsontgyógyszer) címmel, melyben kifejtette, hogy az évezredek alatt kialakult hagyományos kínai gyógyászatban az állatokból készült gyógyszereknek olyan nagy szerepük van, hogy ezek mellőzése vagy más, szintetikus úton előállított szerekkel való helyettesítése véleménye szerint lehetetlen. Kifejtette, hogy a tigris és néhány más, különösen veszélyeztetett állatfaj esetében úgysem lenne már idő arra, hogy az esetleg megváltoztatott gyógyászati gyakorlat révén a kipusztulásuk megakadályozható legyen. Nem csoda, hogy az előadás a szakértők körében egyöntetű felháborodást váltott ki.

A tigris természetesen nem csak a gyógyszerkészítők miatt került a kihalás szélére, hiszen mint nagyragadozót, az ember mindig is ellenfélként, vetélytársként tartotta számon, s ahogy tudta, pusztította. A hajdani óriási tigrisvadászatok, melyek során egy-egy maharadzsza és vendégei tucatszámra lőtték a királyi vadnak számító állatot, és a századok óta egyre növekvő népesség – s ennek kapcsán a mind nagyobb termőföldigény – ugyancsak komoly szerepet játszottak a tigris pusztulásában. A zsákmányállatok megcsappanása, a megfelelő élőhelyek mezőgazdasági felhasználása s az emberrel való egyéb érdekütközések tömérdek tigrisáldozatot követeltek, s követelnek ma is. Nem csoda hát, hogy egykori elterjedési területén manapság, a vadvédelmi területeken és az állatkerteken kívül, a tigris ritkaságszámba megy. S a vadvédelem sem nyújt biztonságot az állományok számára.

A Szovjetunió felbomlása utáni „törvénytelen” időszakban a szibériai tigrist majdnem teljesen kiirtották a vadászok. A mai becslések szerint talán 400–500 példányuk él a vadonban. Mondhatni, hogy jelenleg a vadászok jelentik a legnagyobb veszélyt. Az elejtett állatok ma már nem trófeaként fejezik be a vadászterhek falain, hanem kocsonyává főzve, porrá szárítva, darálva, szeletelve, aszalva kerülnek a kuruzslószer-kotyvasztók fioláiba, dobozaiba.

Mert nyugodtan mondhatjuk, hogy a tigrisből készített gyógyszerek nem mások, mint kuruzslószer, melyeknek valóságos gyógyító hatása egyáltalán nem bizonyított. Egy laboratóriumi vizsgálat során a tigriscsontkivonat megfelelő adagolása állítólag megszüntette vagy legalábbis csökkentette a kísérleti állatoknál mesterségesen előidézett gyulladással állapotot. Ha bizonyos esetekben emberre is hatásosnak bizonyul a „tigrisgyógyszer”, akkor minden bizonnyal placebo hatásról van szó, mikor a páciens annyira hisz a gyógyszerben, hogy pszichés alapon valóban jobban lesz tőle. Eklatáns példát szolgáltatott az egy időben rendkívül népszerűvé vált Tiger Balm, azaz tigrisbalsam, melynek természetesen semmi köze nem volt a tigrishöz, pusztán az állat nevét kölcsönözték egy már ezerszer előállított (más-más nevek alatt forgalmazott) készítményhez. Jóformán alig volt olyan ember a világon, aki ne hitt volna a tigrisbalsam csodálatos, sok-

oldalú hatásában. Hogy a más néven ismert, ugyanolyan kenőcsök éppolyan jól hatottak, azzal senki sem törődött, mindenki csak a tigrisről elnevezett csodaszerben hitt. Aztán lassan kiment a divatból, ma már csupán elvétve lehet látni a drogériákban, gyógyszertárakban.

A tigrisből készült kuruzslószernek vélt hatása szinte hihetetlen, ez valóban Ráth-Végh István tollára kínálózó téma lenne! Valami oknál fogva a csontoknak tulajdonítanak nagy jelentőséget, ezekből aztán készítenek főzeteket, de akár levest is, mindenféle porokat, vékony, borba áztatott szeleteket, ki tudja, még mit nem. A csontokat tartalmazó különböző készítmények jórészt a reuma és egyéb, főleg gyulladással megbetegedések gyógyítására használatosak. Ám szegény tigrisnek még a nemi szerve is kelendő portéka, a hímvesszőből főzött leves fogyasztójának különös nemi erőt ad – állítólag. A szemgolyók porrá szárított szöveteit pirulákba gyúrnak, ezek kiválóak a ríngatózás (vitustánc?) gyógyítására. A tigrisbajusz megvéd a golyó ellen (milyen kár, hogy mi nem ismertük ezt a Don-kanyarban, a II. világháború idején!). A farkleves bőrbaj ellen jó, az égő szőr füstje pedig elűzi a százlábúakat (ez talán igaz). Aki pedig tigrisbőrön üldögél, annak nem kell félnie a gonosz szellemek okozta láztól. A karom is jó valamire: akinél ilyen van, az sohasem fog hirtelen megjedni. Egy-egy borda pedig minden bajtól megvédi tulajdonosát, ugyanis csalhatatlan talizmán!

Most már tényleg láthatjuk, hogy az emberiség jó egészségének kulcsa a tigrisgyógyszer! De a tréfás anekdotának ugyancsak szomorú a folytatása.

A tigrisből és sok más szerencsétlen vadállatból készített kotyvalékokban nemcsak a kínaiak hisznek, hanem Közép- és Délkelet-Ázsiában is, sőt mi több, manapság már majdnem az egész világon megtalálhatjuk azokat az embereket, akik hajlamosak a miszticizmusra, a hókuszpókuszra, vagy pedig olyan betegségekkel küszködnek, amelyekre a modern gyógyászat nem tud hatékony ellenszert biztosítani.

A vadállatokból készült gyógyszerek minden bizonnyal a vadon élő állományok pusztulásához vezetnek. A fogságban, gyógyszerkészítésre felhasznált állatok kegyetlen kínzása ellen a XXI. század emberének tiltakoznia kell. A hagyományokra, néphiedelmekre, „kulturális meggyőződésre” való hivatkozás nem érv, ha egy-egy állatfaj kipusztulásáról vagy állatkínzásról van szó.

A WWF élen jár a tigris és más, hasonló sorsú állatfajok védelmében. A leghatásosabb védelem természetesen a vadászás és az ehhez kapcsolódó kereskedelem megszüntetése, a megfelelő élőhelyek biztosítása. Ám ugyanilyen fontos, főként hosszú távon, az ismeretterjesztés. A San Franciscóban élő kínai származásúak között végzett statisztikai vizsgálatok alapján kiderült: jó részük nem is tudta, hogy a tigrisből készült gyógyszergyártás netán végveszélybe sodorhatja a fajt. A kitartó ismeretterjesztés rövid időn belül látványos eredményeket hozott. 1997-ben a

megkérdézték mintegy 39%-a mutatott megértést a veszélyeztetett fajok védelme iránt, míg 1999-ben ez az arány már 57% lett. Napjainkban még magasabb, főleg a fiatalság körében. Legtöbbjük hajlandó a hagyományos, vadállatokból készült szereket felváltani a modern gyógyászat készítményeivel.

Reménykedjünk, hogy az utánunk következő generáció – legyen bármilyen származású – már nem fog hinni a tigrisek, halálra kínzott medvék, antilopok és még sok más állat élete árán kutyvasztott kuruzslószerekben.

ÉJJELEK ÉS NAPPALOK A DZSUNGELBAN

Az estéink nagyjából egyformán telnek; szárítkozás a szinte percnyi pontossággal lezúduló alkonyati eső után, vacsorafőzés, kullancs- és piócaeltávolítás és természetesen az elmaradhatatlan lámpázás. Mióta felfedeztük a tigrislábnymot, nem nagyon kószál egyikünk sem egyedül a sötétben, s ha muszáj, akkor együtt megyünk, és akkor sem messzire a lámpától. A 400 wattos higanyglóbulás fénye remélhetőleg elriaszt még egy portyázó tigrist is.

Rengeteg útleírásban olvashatunk az éjszakai dzsungel hangjairól. Hát ezek itt nem hallhatók. Kísérteties csend honol táborunk körül, legfeljebb csak rovarzűmmögés, cincogás töri meg néha a csendet. Még békakurtytolás sincs. A körülöttünk feketéllő erdő sűrűjéből néha egy-egy ágroppanás jelzi, hogy valami azért mozog ott benn.

Egyszer aztán kísérteties, szaggatott, ugatásszerű üvöltést hallunk. A folyó túlsópartjáról hangzik, de kézi fényszórónk fénye nem elegendő ahhoz, hogy megpillanthassuk a hang gazdáját. Másnap már napnyugtát táján rázendít, ám bármennyire furdalja oldalunkat a kíváncsiság, most sem tudjuk megállapítani, vajon mi lehet a nagyhangú szomszéd. A lenyugvó nap utolsó sugarai megvilágítják a fakoronát, ahonnan a hang jön, és egyszerre csak úgy rémlik, mintha valami nagytestű állat himbálózna egyik ágról a másikra – aztán ránk száll a sötétség. Sohasem ismerjük meg a csendháborítót.

Egy közelebbi, magányos faóriás lombzatában is mozog valami, tördeli a gallyakat, tépkedi a leveleket. Mi lehet? Ám még közvetlenül a fa alá állva sem tudjuk meglátni, pedig milyen jó lenne! Majdnem biztosak vagyunk benne, hogy egy orangután, mert a zaj után ítélve méretes teremtmény lehet.

Napközben azért szerencsésebbek vagyunk, látunk több állatot. A sátrunk fölét terebélyesedő lombok között szürke majmok ugrálnak. Nem tetszünk nekik, mert néha ránk vicsoitanak, más-

kor pedig ágtörédekeket hajjálnak ránk. Pedig nem zavarjuk őket, igyekszünk illedelmes vendégekként viselkedni. Szarvassal is találkozunk, nem is eggyel. Ezt könnyű meghatározni, mert Szumátrán csak egy ilyen nagy szarvas él, a szambár¹⁵. Nem túl félnék, meg tudjuk közelíteni, de aztán csak megugrik, nagy zajt csapva beveti magát a sűrűbe, és eltűnik. A folyóparton pedig két nagy varánuszt is látunk, amint a homokban turkálnak. – Te jó ég! Csak nem krokodiltojások után kutatnak? – kérdezzük egymástól hűledezve. Valahogy elmegy a kedvünk a fürdéstől...

Madárral persze többel találkozunk, ám az őserdő nem állatkert, itt a megfigyelőnek szemfülesnek kell lennie, ha látni akar valamit. Legtöbbször csak egy elsuhanó árnyék, esetleg egy-két szárnyshogás valahol fenn a magasban – ennyi az egész, aztán találgathatjuk, vajon mi is lehetett.

Az erdőben túl sok időt nem töltünk, mert érdekes módon itt alig van rovar. Egy-egy kidőlt, korhadó fatörzset azért érdemes alaposabban megvizsgálni: ha más nem, hát néhány kővér bogárláva akad bennük. Sajnos nem sokra megyünk velük, mert ezeket föl kellene nevelni, hogy „felneveljék” bogarakat, imágókat nyerhessünk. Erre persze nincs idő, de lehetőség sem, mert nem tudunk magunkkal vinni semmiféle élőlényt. Így hát a szép, testes lárvák miattunk nyugodtan rághatják tovább a kidőlt fatörzseket. A leggazdagabb rovarélet az erdőszélen van, ahol több napfény jut a növényzetnek, és több virágzó fa és cserje nő. Napközben itt sűrű a forgalom, gyönyörű, nagy, fémfényű hártványsszárnyúak, színes pillangók repkednek, zöld szöcskék, sáskák ugrálnak vagy kapnak szárnyra. A gyűjtésük aránylag könnyű feladat, mert a sűrű szövesű bogarászhalóval, az ügynevezett fűhálóval kaszállva sok rovar lehet egyszerre fogni. A nehezebb része a dolognak inkább az, hogy a hálóban összegyűlt és menekülni akaró zsákmányt – komolyabb veszteségek nélkül – a gyűjtőüvegekbe tudjuk-e juttatni. A nagyobbakat kézzel lehet megfogni és az üvegbe tenni, az apraját meg a szippantóval szedjük össze. Ez az elmés jószág egy átlátszó műanyag henger, mindkét végében jól záró parafa dugóval. A dugók át vannak fúrva, s az egyikbe egy rövid műanyag cső, a másikba pedig egy hosszabb, ugyanolyan cső van illesztve. A rövidebb csővel megcélazzuk a zsákmányt, a hosszabbikon egy jó nagyot szívunk, és így beszippantjuk rovarunkat a hengerbe. Hogy miért nem kerül a szánkba? Egyszerű a válasz: a hosszú cső végére egy darabka nejlonharisnyát kötöttünk, amely szűrőként működik, és nem engedi, hogy letüdőzzük foglyaikat. A poloskával azért lehet egy kis gond, mert mint köztudomású, nagyon bűdösek tudnak lenni, és a szagukat bizony nem szűri ki a nejlonharisnya. Amikor aztán tucatnyi vagy több apróság összegyűlt a hengerben, ügyesen áttesszékeliük őket a gyűjtőüvegbe, ahol egy kis éter jóvoltából jobblétre szenderülnek.

¹⁵ *Rusa unicorn*.

Aztán egy reggelen felbukkan sofőrünk. Már azt hittük, elfeledkezett rólunk, de úgy látszik, nem. Jókor jött, mert a gyűjtött rovaranyagon kívül jóformán mindenünk megpenészedett már. Élmünk is majdnem elfogyott, így hát egyáltalán nem bánjuk, hogy véget ér őserdei táborozásunk. Egy hét elég is az ilyesimből, főleg olyankor, amikor még majdnem egy hónapnyi utazás áll az ember előtt.

VISSZA A „CIVILIZÁCIÓBA”

Valóságos élvezet Edi otthonába megérkezni. Micsoda luxus egy frissítő zuhanyt élvezni, tiszta ágyban aludni, és nem egy vizes deszkán guggolva, hanem asztal mellett étkezni! No nem mintha Edi nagy traktákban részesítene bennünket. Lévén ő maga aszkéta – legalábbis az evés terén –, minket is e szerint tart. Meggyőződése, hogy a cukorbetegség, a magas vérnyomás és egyéb, a mai nyugati jólétben élő emberek leggyakoribb betegségei mind a túlzásba vitt táplálkozásból erednek. Phil és Tim – lévén angolszász ausztrálok – már eleve averzióval viseltetnek a németekkel szemben, és nehezen állnak át Edi „hullámhosszára”, nem nagyon értik a humorát. Edi szerint a leghatásosabb testgyakorlat az, ha az ember egy jó erős ragtapasszal beragasztja a száját – és semmit sem eszik. Ez a vicc sem arat nagy sikert, főleg azért, mert e bölcs gondolattól vezérelve, reggelire hárman kapunk egyetlenegy kemény tojást. Hogy osszuk ezt el? Szerencsére most már mindhárman a dolog humoros oldalát nézzük, és olyan röhögőgörcsöt kapunk, hogy alig bírunk magunkhoz térni. Megoldjuk a helyzetet, összeszövetkezünk Sirannal, adunk neki egy kis pénzt, és elküldjük bevásárolni.

A HŰSÉGES FAMULUS ÉS A BOGARÁSZBECSÜLET

Kiderül, hogy Siran, a hűséges famulus nem is olyan hűséges, mint Edi képzeletében. Ezt akkor látom, amikor egyszer magunkra maradunk, és ő titokzatosan kacsingatva és integetve jelzi, hogy kövessem. Valahol a ház mögött van egy szufniya, ott tartja a szerszámait meg ki tudja, mit még. Oda igyekszik, én meg követem. Óvatosan körülnéz, nem figyel-e bennünket valaki, s amikor megnyugszik, hogy tiszta a levegő, gyorsan betessékel a kunyhóba. Ali Baba kincsesbarlangja! Titkos bogárlerakat! Egy maréknyit kínál egy dollárért. Habozok, mert mindjárt látom, hogy miről van szó: ezeket Edi tudta nélkül gyűjti, és ha van rá vevő, eladja őket. Ezért gyűjtött tehát

olyan szorgalmasan, amikor Edi a sátorba búj! Kicsit rosszallom is, hogy ilyen csekély összegért képes megcsalni a gazdáját, de aztán nem tudom megállni, hogy orgazdaként meg ne vegyem tőle a készletét. Hát ennyit ér egy „hű” szolga és egy „hű” barát becsülete, ha szép bogarakról van szó! Egy dollár...

A CSODADOKTOR KÓRHÁZÁBAN

Edi kórháza különös intézmény. Különös számunkra, az elkényeztetett külföldiek számára. Már az maga is különös, hogy itt minden egy emberen, Edin múlik. Ő az igazgató, az egyetlen orvos, aki belgyógyász, sebész, fogorvos, ám ha kell, ápoló vagy akár takarító is. Nem mintha nem lenne személyzet, de úgy látszik, az ittenieknek állandó útbaigazítás kell, mert anélkül ugyancsak passzívak, bár az is lehet, hogy csupán tanácstalanok: nem nagyon tudják, mit kellene csinálniuk. Edi hathatósan segít ezen, mert nem tűri a tétlenséget, ami érthető egy olyan kórház esetében, ahová vagy 100 km-es körzetből jönnek állandóan a betegek.

Végigvezet bennünket a kórtermekben. Itt meglehetősen spártaiak a körülmények, ágynemű nem nagyon van az ágyakon, hacsak a beteg rokonai nem hoznak. Általában azok ott is tanyáznak a beteg mellett, ápolják, etetik és vigasztalják, ne féljen, minden rendben lesz, Edi meggyógyítja őket. Ez általában így is van, ennek a kórháznak híre van egész Szumátrán. Azért vannak ijesztő aspektusai is, mégpedig a sebészet. Mondjuk ez érthető, minden normális ember fél a sebész szikéjétől, de a nyugati világban e félelmet igyekeznek valahogy enyhíteni operáció előtti nyugtatókkal és kíméletes előápolással. Itt erről szó sem lehet, mert Edi akár tucatnyi – vagy még több – operációt bonyolít le minden áldott nap!

Ezek között vannak egyszerűbbek, de nagyon komplikáltak is, mint például az a koponyaműtét, melynek majdnem tanúi lehettünk. Azért csak „majdnem”, mert egyedül Tim vállalkozott a szentanúságra, Phil és én gyáván elálltunk tőle. Ő is csupán annyit látott belőle, hogy Edi megfúrta a páciens koponyáját. Aztán a szomszédos kórterem egyik üres ágyában ébredt fel. Utólag megtudtuk, miként zajlott le a műtét, ami jellemző példa volt Edi stílusára. A páciens fejlődést kapott, mégpedig a homlokába, ám szerencsére csak egy kis kaliberű (.22-es) pisztolyból. Eseményét veszítette, látszólag élet-halál között lebegett, amikor behozták a kórházba. A golyó nem hagyta el a koponyát, és eltávolítása Edi feladata lett. Röntgen nincs itt, így hát zseniális megoldáshoz folyamodott: nem előlről próbálta szondázással megállapítani a golyó hollétét, hanem megfúrta a koponyát hátulról. Jól számított, mert szinte azonnal megtalálta a koponyacsont

belső falán szétnyomódott ólmot, amelyet aztán sikeresen el is távolított. A beteg már másnap beszélt és evett, minden valószínűség szerint fel is gyógyult később. Hogy miért nem szenvedett súlyosabb sérülést az agyán keresztülhatoló golyótól – azt csak Allah tudná megmondani.

Még egy szerencsés kimenetelű, mindamellett szörnyű operáció történetével ismerkedtünk meg. Egy fiatal leányra véletlenül tűzforró leves ömlött, rettenetes égési sebeket okozva az állán, nyakán és mellén. A szerencsétlent otthon ápolgatták, kuruzsolták hónapokig, és ezalatt az égett felületek összeforrtak. A lány áll a melléhez „nőtt”, mondhatni, hogy teljesen nyomorékká vált. Évek múltak el, mire Edi tudomást szerzett a dologról, és felajánlotta a családnak, hogy megpróbál segíteni a lányukon. Olyan szegények voltak, hogy fizetésről szó sem lehetett. Edi megint csak az ő megszokott gyors és egyszerű módszerével látott munkához: átvágta az állat a mellhez kötő szöveteket, nagyjából úgy, mint ahogy egy csirke nyakát szokás elvágni. Így aztán a lány ki tudott egyenesedni, áll már nem volt a melléhez nőve. A tátongó sebet később valahogy befoltották, a beteg felépült, és amikor találkoztunk vele, alig látszott rajta, hogy min ment keresztül.

Az operációk itt minden teketória nélkül zajlanak. A betegek egy kis váróteremben várakoznak, és akire sor kerül, az a saját lábán megy be a másik szobába, és fekszik fel a műtőasztalra. Gyors altatás és még gyorsabb műtét, Edi atlétatrikóban dolgozik a rekkenő hőségben, csak néha áll meg egy pillanatra, hogy gumikesztyűjéből kirázza a verejtéket. A vágás beavrása előtt gyakran porrá tört antibiotikum-tablettákat szór a sebbe, ami roppant hatásos, szerinte jobb, mintha szájon át adagolná. Csodálattal hallgatjuk a legtermészetesebb módon előadott beszámolóit. Az ő célja az életek megmentése, akárhogy, akármilyen szegényes körülmények között. Itt nincs drága felszerelés, hatalmas gyógyszerár, de még szakképzett személyzet sincs, csak egy mindenre elszánt, céltudatosan és bátran dolgozó orvos: Edi.

Most már értem, miért vásárolt barkácseszközöket a kórház számára. Amikor a drága, Németországból ajándékként kapott műszerek elhasználódnak, megteszik ezek is. Néha még horgászsínór is jó egy-egy seb beavrására. És ami a legfigyelemreméltóbb, hogy itt sokkal több a sikeres műtét, mint egy jól felszerelt, modern nyugati kórházban.

Edi nevetve meséli, az első időkben gyakran megesett, hogy az operáció előtt megszöktek a betegek. Számomra – mivel kórosan irtózom mindenféle sebészeti beavatkozástól – ez nagyon is érthető. Neki viszont módot kellett találnia rá, hogy megakadályozza. Ezt is a legegyszerűbb módon intézte: bezárta a pácienseket a műtét előtti estén, nehogy az éjszaka leple alatt továbbálljanak. Meg is mutatja a berácsozott kórtermet, ahol már szép számmal várakoznak a betegek.

A félelmet leszámítva, minden betege vakon hisz benne. A bizalmat az is erősíti, hogy Edi már régen áttért a mohamedán hitre. Nem hiszem, hogy túlságosan vallásos lenne, nem is tapasztal-

juk, hogy betartja a napi ötszöri imát és a vele járó mosakodást, már csak azért sem, mert erre nem lenne ideje. Vallásos tevékenysége főleg abból áll, hogy a jó módú helybeliek fiait körülmetéli. Az iszlám ugyan nem kötelezi hívőit a körülmetélésre, de a buzgóbbak mégis vállalják ezt az Allahnak tetsző műtétet. A szegényeket valamelyik imám metéli körül, általában egy borotvapengével, míg a tehetősebbje orvoshoz fordul, hogy ne szenvedjen túl sokat a gyerek. Ugyanis e műveletet nem csecsemőkorban hajtják végre, hanem a serdülőkor kezdetén, a nagyjából tizenhárom éves fiúgyermeken. Szakavatott sebészek nem nagy dolog, s érzéstelenítéssel és fájdalomcsillapítókkal a fiú is hamar túlesik rajta – de hát még így sem lehet kellemes élmény!

Ám azt hiszem, a fő ok Edi vallásváltoztatására az volt, hogy anélkül Herlinát nem vehette volna feleségül. Ő vallásos muszlim családból származik, és így természetes, hogy csakis hasonló vallású nővel lehetett számításba.

Edit valósággal istenítik itt. Ahogy végigsétál velünk a kórházon, mindenki széles, szeretetteljes mosollyal üdvözl, mindenki meg akarja érinteni, s a köpenye szélét megcsókolni. Fantasztikus látvány, Albert Schweitzert tisztelhetnék így Afrikában. Ez a szeretet és tisztelet nem korlátozódik csupán a kórházra. Amerre csak járunk, a falvak lakosai már messziről felismerik a VW „rohamszék”, és szaladnak, hogy üdvözölhessék.

Bármennyire élvezzük is Edi vendégszerető társaságát, Herlina kedvességét – eljön a búcsú ideje, pakolunk, indulunk tovább. Következő állomásunk Borneó.